

Volodymyr RUDYK¹

Podillia State University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine

Ivanna CHESHNEVSKA²

Podillia State University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine

Peculiarities of Formation of the System for Protection of Pension Assets of Accumulative Pension Programs

Abstract. European countries widely use multi-level pension systems, and Ukraine has also gone the way of building a three-level pension model. The use of funded pension programs is associated with the need to create a system of preservation and protection of their pension assets from the manifestations of various risks. The article aims to reveal the peculiarities of the formation of the system of protection of pension assets of accumulative pension programs and to determine the state's role in improving its reliability and efficiency. In Ukraine, the state has a key role in shaping the protection system of pension assets of funded pension insurance. However, the level of protection of pension assets of participants in funded pension programs in the private pension system is insufficient. The main measures for the protection and preservation of pension assets were analyzed. Particular attention is paid to the characteristics of guarantees for the protection of pension assets of the second and third levels of the pension system of Ukraine by the state and its financial institutions. These should include: state control over the preservation and use of pension assets, investment policy to attract financial resources of funded pension insurance in the stock market, promote the development and expansion of the national stock market, disclose information on changes in the value of pension assets and reporting on them, regulation of remuneration of financial institutions servicing pension assets. Issues related to the tax regulation of pension savings were analyzed. Among the options for tax benefits is proposed one that provides that pension benefits are not taxable. The investment income of participants in funded pension programs and their contributions are also exempt from taxation. A set of measures for forming a reliable and effective system of protection of pension assets of funded pension programs was proposed.

Keywords: accumulative pension programs, system of protection of pension assets, state control, investment pension portfolio, pension assets, pension savings, pension reform.

Suggested Citation

Rudyk, V., Cheshnevska, I. (2022). Peculiarities of Formation of the System for Protection of Pension Assets of Accumulative Pension Programs. *Oblik i finansi*, 1(95), 59-64. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2022-1\(95\)-59-64](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2022-1(95)-59-64)

Володимир РУДИК

Подільський державний університет, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Іванна ЧЕШНЕВСЬКА

Подільський державний університет, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Особливості формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм

Анотація. Європейські країни широко використовують багаторівневі пенсійні системи і Україна також пішла шляхом побудови трьохрівневої пенсійної моделі. Використання накопичувальних пенсійних програм пов'язане із необхідністю створення системи збереження і захисту їх пенсійних активів від проявів різноманітних ризиків. Метою статті є розкриття особливостей формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм та визначення ролі держави у підвищенні її надійності й ефективності. В Україні ключова роль у формуванні системи захисту пенсійних активів накопичувального пенсійного страхування належить державі. Однак практика свідчить, що рівень захисту пенсійних активів учасників накопичувальних пенсійних програм у системі недержавного пенсійного забезпечення є недостатнім. Проаналізовано основні заходи захисту і збереження пенсійних активів. Особливу увагу звернуто на

¹ **Volodymyr RUDYK**, Podillia State University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine.

ORCID 0000-0001-9011-4543

E-mail: rudykvk63@gmail.com (*Corresponding author*)

² **Ivanna CHESHNEVSKA**, Podillia State University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine.

ORCID 0000-0001-5730-7132

характеристику гарантій щодо захисту пенсійних активів другого і третього рівнів пенсійної системи України з боку держави та її фінансових інститутів. Вони мають включати: державний контроль за збереженням і використанням пенсійних активів, формування інвестиційної політики щодо залучення фінансових ресурсів накопичувального пенсійного страхування на фондовий ринок, сприяння розвитку і розширенню потенціалу національного фондового ринку, оприлюднення інформації про зміну вартості пенсійних активів і забезпечення системи звітності по них, регулювання розмірів винагород фінансовим інститутам, що обслуговують пенсійні активи. Розглянуто питання щодо податкового регулювання пенсійних заощаджень. Серед варіантів податкових пільг пропонується той, який передбачає, що пенсійні виплати не підлягають оподаткуванню. Інвестиційний дохід учасників накопичувальних пенсійних програм та їх внески також звільняються від оподаткування. Запропоновано комплекс заходів щодо формування надійної і ефективної системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм.

Ключові слова: накопичувальні пенсійні програми, система захисту пенсійних активів, державний контроль, інвестиційний пенсійний портфель, пенсійні активи, пенсійні накопичення, пенсійна реформа.

Постановка проблеми. З 1990-х років у більшості країн світу відбуваються радикальні зміни у сфері пенсійної політики. На зміну монополії державних солідарних пенсій із визначеними виплатами приходять нові пенсійні системи, що значною мірою спираються на накопичувальні індивідуальні пенсійні плани. В них розмір пенсійних виплат залежить від вартості накопичених активів, а страхові пенсійні внески є законодавчо визначеними. Такий перехід національних пенсійних систем пояснюється процесом в демографічній сфері, а саме старінням населення і необхідністю більшої різноманітності джерел доходу для громадян після виходу на пенсію. Тому сьогодні у світі активно розвиваються багаторівневі пенсійні системи, що покликані збалансувати взаємодію державних солідарних систем і приватних пенсійних планів.

Щоб накопичувальні пенсійні програми набули більш широкого розповсюдження серед населення і щоб можна було запровадити обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування – другий рівень національної пенсійної системи – потрібно сформувати надійну систему захисту їх пенсійних активів. Ключову роль у вирішенні цього питання має відіграти держава, яка повинна не лише створити інституції для управління пенсійними активами, але й здійснювати постійний контроль та нести відповідальність за їх роботу і бути остаточним гарантом збереження коштів пенсійних накопичень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність пошуку додаткових джерел фінансування пенсійних виплат сприяло розвитку накопичувальних пенсійних програм, що підвищило науковий інтерес до їх дослідження. Особливості функціонування накопичувального пенсійного забезпечення, можливості запровадження системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування, яка формує другий рівень вітчизняної пенсійної системи, вивчали наукові співробітники інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України [6], науковці Центру Разумкова – О. Піщуліна, О. Коваль, Т. Бурлай [13].

Питанням формування і функціонування системи захисту пенсійних активів накопичувального пенсійного страхування присвятили свої дослідження В. Грушко, Ю. Скулиш [1], О. Кириленко, Г. Козак [5], О. Петрушка [12], Н. Горюк [11], експерти

Проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» [4; 7; 8; 9]. Дослідники приділили значну увагу проблемі інвестування пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм, а також надали пропозиції щодо їх захисту і збереження.

Важливу роль у пошуку оптимального механізму захисту пенсійних активів відіграє вивчення досвіду європейських країн у вирішенні цієї проблеми. Формування їхньої законодавчої бази, розробка податкових пільг щодо використання пенсійних активів, використання інвестиційних продуктів фондового ринку є корисним для нашої пенсійної сфери і може бути використана при проведенні пенсійної реформи [15;16].

Поряд з цим, система захисту пенсійних активів накопичувального пенсійного страхування потребує подальшого удосконалення і додаткового дослідження, особливо в питаннях визначення ролі держави у підвищенні її надійності і ефективності.

Мета статті – розкриття особливостей формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм й визначення ролі держави у підвищенні її надійності та ефективності.

Методи дослідження. Для оцінки стану сфери пенсійного забезпечення в Україні, рівня використання добровільних накопичувальних пенсійних програм використано статистичні дані Головного управління Пенсійного фонду України, недержавних пенсійних фондів, національного фондового ринку. В процесі дослідження застосовувалися монографічний, балансовий, графічний методи, метод статистичних групувань та таблиць, інші економічні методи. З метою всебічного вивчення системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм проведено аналіз пенсійного законодавства, відповідних нормативних та інструктивних документів, що регламентують відносини суб'єктів в таких програмах.

Виклад основного матеріалу. Другий і третій рівні пенсійної системи України мають сприяти у підвищенні пенсійних доходів громадян. Вони покликані доповнювати солідарні пенсії для досягнення рівня європейських стандартів у сфері пенсійного забезпечення. Формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних

пенсійних програм виступає одним із ключових питань сучасного етапу проведення пенсійної реформи, яке потребує вирішення. Наявність такої системи буде підвищувати довіру населення до накопичувальних пенсійних програм і відповідно буде сприяти збільшенню пенсійних доходів громадян.

Практичне використання добровільних накопичувальних пенсійних програм на третьому рівні національної пенсійної системи дає можливість оцінити рівень захисту пенсійних активів їх учасників. Проведені дослідження показують, що він є недостатнім для учасників системи недержавного пенсійного забезпечення. Із виділених проблем експерти звернули увагу на наступні: не застосовуються міжнародні стандарти фінансового обліку і звітності; високі адміністративні витрати (оплата послуг адміністратора, компаній з управління активами, зберігача, аудитора і т.д.); потребує удосконалення ведення обліку на індивідуальному пенсійному рахунку; відсутність достатньої кількості надійних фінансових інструментів для інвестування пенсійних активів; відсутність довіри у населення [1].

Для ефективності збереження та захисту пенсійних активів Н. Горюк пропонує розробити наступні заходи:

- контроль пенсійних коштів, що відповідає міжнародним стандартам фінансової звітності;
- відповідне законодавче регулювання;
- ефективне інвестування пенсійних активів;
- наявність надійних фінансових інструментів, у тому числі захищених від інфляції;
- належний державний нагляд і контроль;
- прозорість діяльності системи, забезпечення доступу учасника до повної інформації про рух коштів на його індивідуальному пенсійному рахунку [11].

Зазначимо, що у вітчизняному пенсійному законодавстві передбачається комплекс заходів щодо захисту пенсійних активів другого і третього рівнів. Ключова роль при їх реалізації має належати державі, її фінансовим інститутам. Захист пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм повинен формуватися через їх інвестування у фінансові інструменти фондового ринку й інші інвестиційні продукти та має включати: державний контроль за збереженням і використанням пенсійних активів, формування інвестиційної політики щодо залучення фінансових ресурсів накопичувального пенсійного страхування на фондовий ринок, сприяння розвитку і розширенню потенціалу національного фондового ринку, оприлюднення інформації про зміну вартості пенсійних активів і забезпечення системи звітності по них, регулювання розмірів винагород фінансовим інститутам, що обслуговують пенсійні активи.

В системі захисту пенсійних активів, відповідно до діючого пенсійного законодавства, ключова роль відводиться державному контролю. Держава повинна через свої контролюючі органи регулювати діяльність всіх фінансових інститутів в системі накопичувального пенсійного страхування. Відповідно до законодавства у сфері пенсійного

страхування держава визначає вимоги до компаній з управління активами, зберігачів, адміністраторів, які будуть обслуговувати пенсійні активи другого і третього рівнів, ліцензує їх, зобов'язує давати оперативну інформацію про зміну вартості пенсійних активів, має право відзивати ліцензію.

Захист пенсійних активів накопичувальної пенсійної системи другого і третього рівнів повинен передбачати застосування багатоступеневого контролю і надання гарантій щодо ефективної діяльності їх фінансових інститутів із метою унеможливлення втрати коштів учасниками даних пенсійних програм. В ній має приймати участь широке коло суб'єктів, з домінуючою роллю держави.

Створення умов для надання оперативної інформації громадянам про динаміку зміни вартості їх пенсійних активів, розміри інвестиційних доходів, стан інвестиційних портфельів дасть можливість учасникам накопичувальних пенсійних програм вчасно реагувати і вносити корективи в структуру їх інвестиційних пенсійних портфельів у рамках законодавчого поля. Відповідні фінансові інститути, в коло зобов'язань яких входить реалізація цих питань, повинні розробити механізм прозорості функціонування накопичувальних пенсійних програм, який би сприяв доступу їх учасників до необхідної інформації.

Забезпечення фінансової грамотності серед громадян, якісна підготовка кадрів для системи накопичувального пенсійного страхування, проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо ефективності накопичувальних пенсійних програм повинні стати важливими складовими елементами системи захисту і збереження пенсійних активів їх учасників.

Серед основних фінансових інститутів держави, які здійснюють контроль за збереженням і використанням пенсійних активів системи накопичувального пенсійного страхування, згідно із національним законодавством є Національна комісія з ринку цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Цьому державному фінансовому інституту відводиться основна роль в організації державного регулювання і надійної системи захисту пенсійних активів учасників накопичувальних пенсійних програм. Сфера діяльності НКЦПФР в системі накопичувального пенсійного страхування є досить широкою. Комісія контролює діяльність компаній з управління активами, які надають послуги учасникам другого і третього рівнів щодо використання їхніх пенсійних активів. За її безпосередньої участі розробляється методика оцінки вартості пенсійних активів другого рівня, та встановлюється порядок визначення їх вартості [14].

Забезпечення зростання інвестиційних доходів учасників накопичувальних пенсійних програм, на нашу думку, повинно відігравати одну із ключових ролей у системі захисту і збереження вартості їх пенсійних активів. Заходи по збільшенню інвестиційних доходів від використання пенсійних

активів другого і третього рівнів національної пенсійної системи мають бути серед пріоритетів формування такої системи.

Досліджуючи формування системи захисту пенсійних активів другого і третього рівнів необхідно звернути увагу на питання пов'язані з податковим регулюванням пенсійних заощаджень. Як вважає більшість вітчизняних фінансистів, одним із головних факторів, що стримує позитивний розвиток недержавних пенсійних фондів у системі недержавного пенсійного забезпечення, є діюча система оподаткування. Відповідно до чинного законодавства для таких фінансових інститутів як недержавні пенсійні фонд не передбачається податкових пільг.

Суми внесків, які сплачуються до НПФ роботодавцями, діюча система оподаткування не звільняє від оподаткування, так як вони вважаються доходом фізичної особи і зараховуються до складу оподаткованого доходу. Крім того, українське пенсійне законодавство передбачає оподаткування пенсійних виплат громадянам із НПФ. В результаті кошти, отримані громадянами як пенсії із недержавних пенсійних фондів, оподатковуються двічі – при перерахуванні коштів у НПФ і при отриманні пенсій громадянами [1].

О. Піщуліна, О. Коваль та Т. Бурлай вважають, що держава повинна передбачити пільгове оподаткування фінансових інститутів, які будуть здійснювати адміністрування і управління пенсійними активами накопичувальних пенсійних програм. Адже другий і третій рівні національної пенсійної системи можна вважати як систему довгострокових внутрішніх інвесторів і як більш ефективну позабюджетну систему соціального захисту. Пропонуються різні варіанти податкових пільг. Поділяємо думку, що пенсійні виплати не підлягають оподаткуванню, інвестиційний дохід учасників накопичувальних пенсійних програм та їх внески також звільняється від оподаткування [13].

Оподаткування пенсійних заощаджень можна запроваджувати лише після стабілізації економіки і досягнення певного рівня коефіцієнта заміщення. Враховуючи сприятливий режим оподаткування можливо обмежити суму неоподатковуваних внесків і неоподатковуваних пенсійних виплат, визначивши відповідні критерії.

В цілому система захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм, на нашу думку, повинна бути сформована при реалізації відповідних заходів (рис. 1).

Рис. 1. Комплекс заходів щодо створення системи захисту і збереження пенсійних активів учасників накопичувальних пенсійних програм

Джерело: розроблено авторами із використанням пенсійного законодавства

Висновки. Формування багаторівневої пенсійної системи в Україні дасть можливість використовувати різні фінансові джерела для збільшення пенсійних надходжень пенсіонерів. Поряд із виплатами із солідарної пенсійної системи, важливим фінансовим ресурсом підвищення доходів громадян пенсійного віку є накопичувальні пенсійні програми. Їх практичне використання, через запровадження другого рівня вітчизняної пенсійної системи, є одним із основних завдань проведення сучасного етапу пенсійної реформи. Враховуючи довгостроковий характер функціонування накопичувальних пенсійних програм важливим є вирішення питання захисту пенсійних активів їх учасників.

У запропонованій авторами системі захисту пенсійних активів другого і третього рівнів враховано більшість заходів, які необхідно реалізувати на найближчу перспективу. Серед них потрібно акцентувати увагу на подальшому розвитку вітчизняного фондового ринку, створенні сприятливих умов для використання його різноманітних інвестиційних продуктів, формувати багатоступеневий контроль у системі накопичувального пенсійного страхування. Надзвичайно важливим заходом є оптимізація оплати послуг фінансових посередників у накопичувальних пенсійних програмах, що дасть змогу підвищити дохідність їх пенсійних активів.

4 Список використаних джерел

1. Грушко В. І., Скулиш Ю. І., Лаптев С. М., Фатхутдінов В. Г., Француз А. Й., Румик І. І., Пилипенко О. О. Пенсійна система / 4-те вид., доп. і перероб. Київ, 2019. 512 с.
2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
4. Саймонде Річард Л. Захист учасників накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні (рівня II). Проект USAID «Розвиток ринків капіталу». Київ, Україна. 20 січня 2010.
5. Кириленко О. П., Козак Г. І. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 38-49.
6. Лібанова Е. М. Пенсійна реформа в Україні: напрямки реалізації (колективна монографія). Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2010. 270 с.
7. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Липень 2019, Україна.
8. Обов'язкові накопичувальні пенсійні системи (2-й рівень) Міжнародний досвід: уроки для України. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору», Березень 2018 р.
9. Основні питання реформування пенсійної системи в Україні. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Серпень 2018 р. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/Key-Issues-in-Pension-System-Reform-in-Ukraine_Aug2018_UA.pdf
10. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text>
11. Горюк Н. Пенсійна система України: проблеми і перспективи. Програма розвитку фінансового сектору USAID/FINREP-II. Квітень 2013.
12. Петрушка О. В. Накопичувальна система державного пенсійного страхування: переваги та ризики запровадження в Україні. *Світ фінансів*. 2015. № 1. С. 119-127.
13. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. К.: Центр Разумкова: Видавництво «Заповіт», 2017. 453 с.
14. Рудик В. Роль держави у захисті пенсійних активів учасників накопичувальних пенсійних програм. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1782>
15. Parlinska A., Rudyk V. Features of the functioning of national pension systems of Eastern Europe and Ukraine in the modern conditions. *Economic Science for Rural Development: Proceedings of the 2019 International Conference (9-10 May 2019, Jelgava)*. Jelgava: LLU ESAF, 2019. № 52. P. 182-187.
16. Vdovenko L. O., Skrupnyk S. V., Fenenko P. O., Havryliuk V. M., Kovalov V. V. Discrete Process of Development and Effective Functioning of the Fiscal System of the Ukraine and EU Countries. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2020. Vol. XI, Is. 4(50). P.1446-1461.

4 References

1. Hrushko, V. I., Skulysh, Yu. I., Laptiev, S. M., Fatkhutdinov, V. H., Frantsuz, A. Y., Rumyk, I. I., Pylypenko, O. O. (2019). Pensiina systema (4-te vyd) [Pension system. 4th ed.]. Kyiv.
2. Verkhovna Rada Ukrainy. (09.07.2003). Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy [On private pension provision: Law of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (09.07.2003). Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy [On Compulsory State Pension Insurance: Law of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

4. Saimonds, R. L. (2010). Zakhyst uchasykiv nakopychualnoi systemy zahalnooboviazkovoho derzhavnoho pensiinoho strakhuvannia v Ukraini (rivnia II) [Protection of participants in the accumulative system of compulsory state pension insurance in Ukraine (level II)]. Kyiv: Proekt USAID "Rozvytok ryнкiv kapitalu".
5. Kyrylenko, O. P., Kozak, H. I. (2012). Zakhyst pensiinykh nakopychen u konteksti investytsiinoi diialnosti nederzhavnykh pensiinykh fondiv [Protection of pension savings in the context of investment activities of private pension funds]. *Finansy Ukrainy*, 2, 38-49.
6. Libanova, E. M. (2010). Pensiina reforma v Ukraini: napriamky realizatsii [Pension reform in Ukraine: areas of implementation]. Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy.
7. Nederzhavne pensiine zabezpechennia v Ukraini: otsinka ta rekomendatsii [Private pension provision in Ukraine: assessment and recommendations]. (2019). Proekt USAID "Transformatsiia finansovoho sektoru". Ukraina.
8. Oboviazkovi nakopychualni pensiini systemy (2-y riven) Mizhnarodnyi dosvid: uroky dlia Ukrainy [Mandatory funded pension systems (level 2) International experience: lessons for Ukraine]. (2018). Proekt USAID "Transformatsiia finansovoho sektoru".
9. Osnovni pytannia reformuvannia pensiinoi systemy v Ukraini [The main issues of reforming the pension system in Ukraine]. (2018). Proekt USAID "Transformatsiia finansovoho sektoru". Retrieved from http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/Key-Issues-in-Pension-System-Reform-in-Ukraine_Aug2018_UA.pdf
10. Verkhovna Rada Ukrainy. (08.07.2011). Pro zakhody shchodo zakonodavchoho zabezpechennia reformuvannia pensiinoi systemy: Zakon Ukrainy [On measures to legislatively reform the pension system: Law of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text>
11. Horiuk, N. (2013). Pensiina systema Ukrainy: problemy i perspektyvy [Pension system of Ukraine: problems and prospects]. Prohrama rozvytku finansovoho sektoru USAID/FINREP-II.
12. Petrushka, O. V. (2015). Nakopychualna systema derzhavnoho pensiinoho strakhuvannia: perevahy ta ryzyky zaprovadzhennia v Ukraini [Accumulative system of state pension insurance: benefits and risks of implementation in Ukraine]. *Svit finansiv*, 1, 119-127.
13. Pishchulina, O., Koval, O., Burlai, T. (2017). Finansovi, sotsialni ta pravovi aspekty pensiinoi reformy v Ukraini. Svitovyi dosvid ta ukraïnski realii [Financial, social and legal aspects of pension reform in Ukraine. World experience and Ukrainian realities]. Kyiv: Tsentrazumkova: Vydavnytstvo "Zapovit".
14. Rudyk, V. (2013). Rol derzhavy u zakhysti pensiinykh aktyviv uchasykiv nakopychualnykh pensiinykh program [The role of the state in the protection of pension assets of participants in funded pension programs]. *Efektivna ekonomika*, 2. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1782>
15. Parlinska, A., Rudyk, V. (2019). Features of the functioning of national pension systems of Eastern Europe and Ukraine in the modern conditions (pp. 182-187). In *Economic Science for Rural Development: Proceedings of the 2019 International Conference (9-10 May 2019, Jelgava)*. Jelgava: LLU ESAF, No 52.
16. Vdovenko, L. O., Skrypnyk, S. V., Fenenko, P. O., Havryliuk, V. M., Kovalov, V. V. (2020). Discrete Process of Development and Effective Functioning of the Fiscal System of the Ukraine and EU Countries. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, vol. XI, Is. 4(50), 1446-1461.